HOSPODÁŘSKÝ PLÁN A JEHO PROVÁDĚNÍ.

Schází nám dosud hospodářský plán celkový; měli jsme jen plány některých hospodářských oborů, jejichž požadavky se uskutečňovaly neb odmítaly podle politické síly, která za nimi stála. A výsledky našeho hospodářství docela jasně prokazují, že to až dosud nebylo ve prospěch ani celku, ani jeho částí, poněvadž skutečně dobrý hospodářský plán musí vyrovnávati dílčí zájmy tak, aby z nich nevzešla újma celková.

Je tedy pro něj potřebí především dokonalého poznání našeho skutečného hospodářského stavu, jeho vývoje před válkou a po ní, co na tento vývoj působilo a jaké z toho vycházejí skutečné potřeby. To jsem žádal už před lety jako první základ dobré politiky hospodářské.

Poradní sbor hospodářský, který si často stěžuje, že je zanedbáván — ačkoli každý sbor má tolik váhy, kolik si získá sám svou činností — shromáždil před časem pilnou prací své tehdejší kanceláře obsáhlý materiál o stavu a požadavcích skoro všech oborů hospodářských. Pohříchu ten materiál od té doby prachniví, nepoužit a veřejnosti neznám, v jeho archivech; poradní sbor se o něj dále nestaral. Zrevidován tvořil by jistě způsobilý podklad k přípravě hospodářského plánu. Byl sbírán v letech, kdy světová hospodářská krise se teprve rozvíjela; ale z něho a z dalšího průběhu věcí je naprosto zjevno, že tíseň n a š e h o hospodářství tu byla již tenkrát, že tedy není způsobena jen světovou krisí, nýbrž, že na ni působily a působí také příčiny nám vlastní, na světové krisi nezávislé.

Už dávno před světovou krisí byl u nás v mnohých oborech citelný nepoměr mezi jejich možností odbytovou a jejich kapacitou výrobní, zařízenou na bezcelné odbytiště 52 milionů obyvatel, které po převratu bylo zredukováno na 13.6 milionu občanů československého státu. Nepříznivé toho důsledky se stupňovaly průběhem doby, až vyvrcholily za světové krise, se kterou jen zdánlivě splynuly.

Světová krise měla ovšem i na nás škodlivý vliv. Sahajíc svými kořeny až do světové války, byla akutně rozbouřena nadvýrobou hlavních surovin, hromaděním jejich zásob a resultujícím z toho poklesem cen, který vedl přirozeně k snižování výdělků a tím k zmenšování spotřeby, což se musilo projeviti v menším odbytu, výrobě a dopravě vždy dalších oborů hospodářských a také v krisi úvěrnictví, až se tento nemilosrdný, ale neodvratný kruh hospodářských souvislostí uzavřel u klesa-

jících státních příjmů, labilních platebních bilancí a kolísajících měn. Toho všeho důsledky jsme pocítili také u nás a hleděli jsme je oslabiti — stejně, jako ostatní svět — vždy tužším uzavíráním se proti cizímu dovozu. Tedy prostředkem, který krisi jen ještě zostřoval, poněvadž za celními hradbami a pod heslem soběstačnosti (za kterým se ovšem skrývá hlavně jen sobectví) výroba prvotní i průmyslová vždy více přerůstala spotřebu.

Světová krise nemůže býti vyléčena než docílením opětné rovnováhy mezi produkcí a konsumem a návratem rentabilních cen, které zase vzpruží spotřebu a s ní i výrobu. To platí tím více pro nás, kteří jsme — snad ještě citelněji, ale určitě trvaleji, než světovou krisí — postiženi pokračující ztrátou odbytišť, se kterými jsme dříve volně vyměňovali své zboží.

Naše platební a obchodní bilance.

Záslužné práce státního úřadu statistického objasnily velmi přesně složení naší platební bilance, na jejíž rovnováze závisí osud naší měny a vůbec naše existence hospodářská a snad i politická. Šetření statistického úřadu rozptýlilo mnohý blud o její velké aktivitě a prokázalo, že jediný silný pilíř této aktivity byla bilance našeho zahraničního obchodu. Jen aktiva naší obchodní bilance, která tu byla až do posledních let, umožnila tak rychlé a velké snížení našich dluhů cizině, repatriaci našich cenných papírů a cizích podílů na našich továrnách a statcích. Dosud není však zajištěna rovnováha platební bilance, některé dřívější menší její aktivní položky dokonce vysýchají a i kdybychom byli už úplně finančně osamostatněni. budeme vždycky potřebovati silný a aktivní vývoz. Už proto, že jsme beznadějně nesoběstačni v nezbytných surovinách i tovarech. Skoro vše, co oblékáme, pochází z cizích surovin; i část toho, co jíme; nevyrábíme i mnohé jiné důležité průmyslové suroviny a potřebujeme i některé cizí tovary. Tyto nezbytné dovozy, které činí aspoň čtyři pětiny všeho našeho importu, můžeme hradit jenom vývozem — to bylo šetřením statistického úřadu bezesporně prokázáno.

Náš vývoz však upadá.

Pociťuje to i zemědělství a lesnictví na všech svých vývozních produktech, i těch, které byly dříve skoro bez konkurence. Jeho vývoz činil ještě v r. 1924 dvě miliardy Kč, v r. 1933 už jen 0,47 miliardy Kč.

Pociťuje to také zemědělský průmysl, jehož vývoz ve stejných letech klesá z 2,7 na 0,38 miliardy Kč a ostatní průmysl nezemědělský, jehož vývoz klesá z r. 1928 na r. 1933 ze 16,2 na 4,5 miliardy Kč.

Jak velký podíl na tom má pokles vývozu do Rakouska, Maďarska, Rumunska a Jugoslavie, vidno z toho, že jejich

účasť na našem celém exportu klesá z 51% v r. 1920 na 37% v r. 1924 a na pouhých 23% v r. 1933.

Z bývalého rakouského průmyslu cukerního bylo před válkou v českých zemích soustředěno 95%. A tak jsme v r. 1912 zásobovali vedle vlastního konsumu českých zemí také velkou většinu konsumu ostatních rakouských zemí ve množství aspoň 2¼ milionu q, vyvezli jsme do dřívějšího Uherska přes 300.000 q a do dřívější celní ciziny 4,3 miliony q, celkem tedy okrouhle 7 milionů q — z toho do nástupních států v jejich nynějším rozsahu přes 3 mil. q. Cukerní výroba v českých zemích činila v kampani 1912/13 jedenáct milionů q. — V kampani 1932/33 činila výroba všeho československého cukerního průmyslu (tedy i na Slovensku) jen 6¼ mil. q a v r. 1933 jsme vyvezli cukru jen málo přes 2 mil. q v hodnotě jen 182 mil. Kč; z toho do nástupních států za sotva dva miliony Kč. Vývoz tam, který před válkou činil přes 3 mil. q, jsme tedy ztratili úplně a příčina toho neleží ve světové krisi.

Porculánem, který byl vyráběn skoro úplně v českých zemích, jsme zásobovali v r. 1912 spotřebu ostatních zemí dříve rakouských ve množství přes 100.000 q, vyvezli do Uherska 83.000 q a do dřívější celní ciziny 170.000 q, dohromady tedy přes 350.000 q. V r. 1933 činil náš vývoz porculánu 95.000 q. Ani zde není pokles založen na světové krisi.

Ve skle a skleněném zboží činil náš vývoz do ostatního Rakouska, do Uherska a celní ciziny v r. 1912 okrouhle 2¼ mil. q, v r. 1933 jen jeden milion q.

Textilní průmysl starého Rakouska byl z 90% soustředěn v českých zemích (srv. k tomu str. 137 Statistické příručky II., vydané v r. 1925 státním úřadem statistickým). Z celkového vývozu textilního a konfekčního zboží (bez surovin) starého Rakouska v r. 1912 v hodnotě 8500 milionů nynějších Kč připadalo tedy na český průmysl aspoň 7500 mil. Kč (z toho skoro 4500 mil. Kč na vývoz do tehdejšího Uherska). K tomu přistupoval náš vývoz do ostatních zemí dříve rakouských v částce aspoň 5500 mil. Kč. Celý vývoz textilního a konfekčního zboží z českých zemí do nynější celní ciziny činil tedy tenkrát přes 13.000 milionů Kč — v r. 1933 pak (incl. vývozu ze Slovenska) jen 1700 mil. Kč, z toho do Maďarska jen za 30 mil. Kč. Vynikne to stejně i ve množství; náš odbyt hotových bavlněných tovarů do ostatního Rakouska, Uherska a dřívější celní ciziny činil v r. 1912 okrouhle 1,300.000 q — v r. 1933 pak 100.000 q; náš odbyt vlněných tovarů ve stejných dobách 400.000 q a 30.000 q. To je ovšem úpadek přímo katastrofální, který není zaviněn světovou krisí, nýbrž politikou obchodní, jejíž nejkrvavější obětí se stal právě náš relativně největší průmysl, textilní a konfekční.

Stará říše musila být politicky roztržena, ale hospodářské následky toho — které při chladné rozvaze musily být zřejmy každému a měly býti uváženy právě u nás, hospodářsky nejvíce dotčených — mohly býti odvráceny nebo aspoň zeslabeny hospodářským sblížením nástupních států, které jim bylo mírovými smlouvami přímo nabídnuto a proti kterému nemohlo býti po našem osamostatnění žádných obav a námitek ani národnostních, ani politických. Jen strach a malá důvěra ve vlastní sílu mohla takové nebezpečí konstruovati.

Předvídaje jasně hospodářské následky, které se skutečně dostavily, žádal jsem hned v prosinci 1918 celní unii nástupních států, opakoval tento požadavek stále a formuloval přesně i útvar takové unie partiální. Byl jsem po léta kacerován a je mi věru smutným zadostučiněním, že dnes se už obecně volá po hospodářském společenství zemí, spojených po staletí jedním životem hospodářským.

O celním sblížení jednalo se dlouho na konferencích světových, marně ovšem, neboť celý svět nelze sblížiti najednou. Začátek musí býti učiněn v užším kruhu, okolo něhož se pak snadně seskupí vždy státy další. Chtěl jsem, aby náš stát — k tomu přímo předurčený — byl vůdcem v této věci. Příliš dlouho jsme váhali a hodně pozdě došlo i v Malé Dohodě k jednání o její hospodářské doplnění. Byl mu dán program příliš široký a jednání proto vázne; a přece jest jediná věc akutní a nezbytná, totiž sblížení celní, uvolnění vzájemné výměny zboží — vše ostatní mělo čas.

Zatím nás už předešla Italie s Rakouskem a Maďarskem, což arci nemá býti závadou, abychom se vyrovnali i s touto konstelací a k ní se připojili, bude-li to prospěšno.

To tedy a vůbec změna veškeré naší obchodní politiky za cílem uvolnění výměny zboží se státy co nejpočetnějšími má tedy býti předním úkolem naší hospodářské politiky a našeho hospodářského plánu. Neboť žádným lidským opatřením nelze znemožniti vývoj k světovému hospodářství, který byl válkou a po válce jen pozdržen na škodu celého světa, jak zkušenost ukázala. A už dokonce není možno, budovat na podkladě soběstačnosti hospodářskou politiku našeho malého vnitrozemského státu, jejž už teritoriální konfigurace přímo odkazuje na úzké styky se sousedními státy.

Jsme pak nezbytně odkázáni na veliké importy a nemůžeme je platit než exportem; tato železná nutnost se nedá ničím překlenouti. Přemírná cla, systém kontingentů a kompensací, devisové uzávěry a clearingy, syndikáty, monopoly a co ještě přijde, kopou jen hrob naší hospodářské a tím snad i politické existenci.

Jde o celé naše hospodářství.

Jsme v ještě nebezpečnější situaci, než v r. 1920, kdy řízení zahraničního obchodu bylo také svěřováno syndikátům samotných interesentů, dbajících především o svůj okamžitý prospěch a ne o zájem celku. Tenkrát Úřad pro zahraniční obchod sjednocením agendy a objektivním postupem zavedl pořádek.

Dnes nejde jen o zahraniční obchod, nýbrž vůbec o všechno naše hospodářství, o jeho přítomnost i budoucnost. Nesmí to jíti tak dále, jako to dosud šlo; nesmí o hospodářských věcech rozhodovati nesvorné resorty, ani politické ohledy. V celé Evropě podala politika důkaz, že zabíjí hospodářství, ale že při tom ubíjí i sebe sama a zřízení státu; skoro v celé Evropě jsou jeho dosavadní formy odstraňovány a nahrazovány jinými.

Chceme čekat, až hospodářská bída si vynutí i u nás jejich přeměnu, na jejíž rozsah pak nebudeme míti vliv?

Od let žádám, aby vedle poslanecké sněmovny, která má oprávněný základ politický, byl zřízen jako její protiváha senát hospodářský, nikoli — jako dnes — také politický. Tedy senát z části volený příslušnými institucemi, z části jmenovaný přímo presidentem republiky, jehož dotyčné právo nemá býti obmezeno návrhem vlády.

Od let pravím, že parlament, který je povolán ke kontrole vlády, by neměl ani žádat vládu parlamentární, poněvadž pak kontroluje vlastně sebe sama. Po mém názoru by měli resortní ministři neparlamentní, ale věci znalí, býti doplňováni parlamentními ministry bez portefeuillu ke všemu jednání vlády dohlížejícími. A považuji to za nutné zejména v resortech hospodářských, které by měly býti zbaveny vlivů jednostranně politických, k tomu ještě dosti často se měnících. Dnes, kdy se mluví — pohříchu dosud zase jen mluví — o nutnosti jednotného hospodářského plánu, bylo by tím více nutno zříditi jednotné ministerstvo pro věci hospodářské.

Vyložil jsem častěji své názory o hospodářském plánu a nemohu je zde všechny opakovati. Chci říci jen, že ve věcech zákonodárné úpravy, kterou postupující vývoj hospodářského řádu stále nově vyžaduje, ve věcech celní a obchodní politiky, ve věcech správy státní a také přímo v úpravě hospodářství státních a veřejných podniků, je nedohledná řada důležitých a aktuálních úkolů tohoto hospodářského plánu.

Stejně důležitá je ovšem také úprava soukromého hospodářství tak, aby jeho jednotlivé obory svou výrobu podle možnosti přizpůsobily míře spotřeby bez zbytečných poruch pro své příslušníky a beze škody pro veřejnost a celek hospodářský. To však nemůže regulovati a diktovati stát už přímo, poněvadž není k správné úpravě toho vůbec schopen a poněvadž

by přímou regulací výroby musil zároveň převzíti i hmotnou zodpovědnost za její velmi pravděpodobné neúspěchy.

Zde musí nastoupiti jen dohoda jednotlivých oborů samotných, které své potřeby lépe znají a risiko jejich úpravy mohou snáze na sebe vzíti. Ale dobrovolná dohoda je tu často obtížná a bude proto třeba ji organisovati pod egidou autority státní. Hned v první schůzi kartelové komise jsem mluvil o jejím žádoucím přetvoření v takovouto instituci.

Kartelová komise ve své dnešní kompetenci je především kontrolorem kartelových cen, kontrolorem ve své působnosti dokonce hodně obmezeným. Má-li však cenové přehmaty zameziti, musí je ovšem konstatovati a už samo úřední šetření o cenách, jejich kalkulačních podkladech a oprávněnosti je nesmírně komplikované a zdlouhavé, poněvadž zodpovědné; neboť hesla dne a hlas lidu tu nesmí býti rozhodnými. Tím méně, poněvadž kalkulace cen, ve které generální režie je podstatnou složkou, se právě u podniků největších, o které tu hlavně jde, velice mění podle kvanta výrobního.

Jak velmi důležitou by byla dříve zmíněná instituce, vybavená autoritou státní za účelem uvedení souladu do výroby a spotřeby jednotlivých oborů hospodářských, ukazuje příklad průmyslu cukrovarského, jehož odbyt nezadržitelně klesal a byl v naprostém nepoměru k jeho kapacitě výrobní. Cukrovarský průmysl se dlouho bránil poznání, že jeho krise není jen cenová, tedy snad přechodná, nýbrž také odbytová a v tom trvalá. Ale potom se sám, za účinné pomoci vládní, energicky ujal úkolu svou výrobu přizpůsobiti klesajícímu odbytu a zlikvidovati ponenáhlu přebytečné továrny, bez ničení hospodářských existencí, které by při nespoutané soutěži bylo musilo nastati.

Ve stejném a někdy i horším postavení je řada jiných oborů hospodářských, které se však nemohou odhodlati k tomu, aby dobrovolně uvedly svou výrobu do pořádku. Zde tedy instituce dříve naznačená by byla velmi potřebná. A její úspěch je určitě možný, neboť nestrannému a autoritativnímu vedení se snadně podrobí všechny složky hospodářské. Jak učí zkušenost, chápe dělnictvo nutnost úprav, jichž potřeba se mu přesvědčivě doloží a je pak ochotno k ústupkům i daleko jdoucím; je tomu přístupen i kapitál a podrobí se tomu i podnikatel, vida nezbytí.

Zmíněná instituce může však s úspěchem podněcovati a organisovati i provedení mnoha dalších prospěšných dohod, jako společné organisace vývozní, mezinárodní dohody výrobní a jiné.

Jednotného plánu hospodářského a jeho jednotného provádění pod jednotným vedením je tedy u nás už skutečně tře-

ba, neboť všechno naše hospodářství a jeho obory tvoří jedinou soustavu spojitých nádob, ve kterých každá nadměrná výhoda jedněch anebo každá nezasloužená škoda jiných působí ihned na všechny ostatní, a to tím více, čím větší bylo porušení jejich rovnováhy.

R. Hotowetz.

KAM OD LIBERALISMU?

Demokracie a liberalismus — vlády diktátorské a hospodářství řízené.

Zažili jsme v posledních letech již několik loučení s různými -ismy a vítání -ismů nových. Před několika málo lety, na počátku krise, byl pohřbíván v části veřejného mínění kapitalismus způsobem tak okázalým, že se zdálo, že tento řád bude přes noc nahrazen čímsi novým. Život nepracuje však tak rychle jako lidská fantasie. Hospodářské řády — pokud můžeme v hospodářství vůbec mluviti o určitých řádech, — nemění se tak rychle jako formy politické, protože jsou v nich určité prvky, které souvisí příliš s lidskou povahou a s celým tisíciletým kulturním vývojem lidstva, než aby bylo možno je změniti pouze vynalezením nové formulky. Nyní se o konci kapitalismu již nemluví. Očekávalo se patrně, že se tento tak zvaný kapitalistický řád zhroutí pod prvním náporem světové krise. Krise však dosáhla již nejhlubšího bodu, ukazuje se, že se poměry začínají opět zlepšovati a kapitalistický řád se v principu nikde nezhroutil. Mění se pouze, jako se měnil vždy a bude měniti také v budoucnu hlavně vlivem technického vývoje lidstva a rostoucí složitosti hospodářských vztahů. Tato změna se projevuje ústupem liberalismu.

Liberalismus jako hospodářská nauka trvající na starém „laissez faire" vyžíval se již před válkou. Proto ti, kteří dnes mluví o konci liberalismu jako o události, která by se odehrávala z dneška na zítřek, zapomínají, že je to vývoj, který trvá již několik posledních desetiletí a potrvá také nějaký čas v budoucnosti. I když se však díváme na tento vývoj s patřičným odstupem, nemůžeme upříti, že se tempo ústupu od liberalismu v poslední době zrychlilo. S tím je třeba počítati a hlavně je nutno si uvědomit, jaké důsledky má rostoucí odklon od zásady volné hry hospodářských sil na poměr státu k hospodářství.

Poměr tento je v určitých směrech jiný v systému demokratickém a jiný ve státě s režimem tak zvaným diktátorským. Není tu ovšem žádná šablona. Hospodářský život má dnes v jednotlivých státech tolik podobných znaků, že si vyžaduje někdy také podobných zásahů veřejné moci bez ohledu na to, jaká je teoretická státní forma, v jejímž rámci se tato veřejná moc projevuje. Přece jen však lze říci, že demokratický režim má v podstatě blíže k liberalismu než režimy diktátorské. Neboť trvá-li demokracie v zásadě na volné hře a lze říci volné soutěži politických směrů ve státě, musí logicky držeti se v zá-